

Проблема жорстокого поводження з дітьми та насилля над ними розглядалася науковцями в різних ракурсах: правові та соціальні особливості насильства в сім'ї, психологічний аналіз проблеми, психотерапевтична допомога постраждалим дітям, вивчення проблеми жорстокості в шкільному колективі, неналежні форми дитячої праці, види та вплив на розвиток особистості морального насильства над дітьми.

Таким чином, жорстоке ставлення до дітей – це результат дії багатьох чинників; це психологічні особливості окремих індивідів, соціальні умови, які впливають на благополуччя сім'ї, діяльність соціальних інститутів, покликаних дбати про дітей, характер нашого суспільства в цілому. Можна виділити такі основні форми жорстокого поводження та зневажання дітей: фізичне насильство; сексуальне насильство або розбещення; психологічне (емоційне насильство); зневажання основних потреб дитини – в їжі, одязі, відпочинку. При цьому акцент доцільно зробити на психологічному насильстві, що на сьогодні є найменш дослідженим, – примушення до дій, що суперечать моральним принципам, висміювання, приниження гідності, драгування, кривдження, залякування. Варто зазначити, що жорстоке поводження з дітьми може бути опосередкованим, мати вербальний характер: постійні лайки, крики, застосування нецензурних слів тощо [3].

На жаль, вивчення проблеми захисту дітей від жорстокого поводження не можна вважати належним як у теоретичному, так і практичному аспекті, оскільки фундаментальних досліджень у цьому напрямі не проводилося.

Висновки. Жорстоке поводження з дітьми і нехтування їхніми інтересами можуть мати різні види і форми, але їх наслідками завжди є – серйозний вплив на здоров'я, розвиток і соціалізацію дитини, нерідко – загроза її життю або навіть смерть. Проаналізувавши результати досліджень з цієї проблеми, можна дійти висновків, що жорстоке поводження з дітьми є великою проблемою й потребує подальшого її вивчення й розробки профілактичних заходів. Нині проблема жорстокого поводження з дітьми в сім'ї винесена з розряду приватної проблеми родини на держаний рівень. Прийнято низку законів, які є важливим кроком у протидії жорстокому поводженню з дітьми. Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення в дослідженні проблеми жорстокого поводження з дітьми, механізм правового та соціального захисту дітей залишається недосконалим. Велике значення в боротьбі з насильством має профілактична діяльність. Вона, перш за все, повинна бути спрямована на попередження аморальної, протиправної поведінки, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей, та запобігання такому впливу. Головним завданням соціального працівника є проведення соціальної реабілітації, яка спрямована на соціальну адаптацію, та відновлення соціальних функцій дитини, яка зазнала жорстокого поводження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малієнко Ю. Модель структурної профілактики насильства щодо дітей / Ю. Малієнко. К. : Генеза, 2009. – 19 с.
2. Петрович Ж. Стан захисту дітей від жорстокого поводження з ними та всіх форм насильства / Ж. Петрович. – К. : Генеза, 2003. – 208 с.
3. Сафонова Т. Жестокое обращение с детьми / Т. Сафонова. – СПб. : Речь, 2007. – 20 с.

Ганна Колінець,
канд. психол. н., доцент,
Ярина Фарина,
студентка,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ

У статті йдеться про зміст соціально-педагогічної роботи щодо розв'язання проблеми сімейного насильства над дітьми та шляхи комплексної роботи щодо попередження та подолання цього ганебного явища.

Anna Kolinets,
Iaryna Faryna

DOMESTIC VIOLENCE: GENERAL OVERVIEW

The article analyzes the contents of social and educational work on the problem of domestic violence against children and the ways of a comprehensive work in order to prevent and overcome this shameful phenomenon.

Жорстоке поводження з дітьми та підліткове насильство – проблема держави і кожної свідомої особистості. Наслідком цього негативного явища є тисячі дітей, які не отримують освіти, не мають постійного місця проживання, жебракують, потерпають від побиття та насильства. Прикро, що рамки сімейного насильства виходять за межі дому – і розширюють їх діти, які потерпають від батьківського насильства,

скоюючи жорстокі вчинки по відношенню до своїх однолітків, відбувається ескалація жорстокості на всіх рівнях соціуму – від макрорівня до макрорівня, що вимагає негайного її вирішення [6, с. 15].

Одним із наріжних каменів даної проблеми є питання чіткого визначення певних заходів щодо переслідування законом будь-якого насильства над дитиною та її експлуатації, вдосконалення функцій та організаційної системи органів, які виконують тождіжні завдання. Адже, держава забезпечує утримання та виховання дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування. За статтею 3 Конституції України, людина, її життя та здоров'я, недоторканість, безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а у статті 28 Конституції України зазначається, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність [1, с. 3 – 7].

Метою статті є аналіз досліджень з проблеми домашнього насильства, виявлення особливостей функціонування сімей, де відбувається насильство, та основні шляхи його попередження і подолання.

Відтак, нашу увагу в даній статті буде зосереджено на найпоширеніших видах насилля, а саме:

– фізичне насильство – нанесення дитині батьками чи особами, що їх замінюють, вихователями чи іншими особами фізичних травм, різних тілесних ушкоджень, що завдають збиток здоров'ю дитини, порушують її розвиток і позбавляють життя. Ці дії можуть здійснюватися у формі побиття, катування, штовхань, у вигляді ударів, ляпасів, припикання гарячими предметами, рідинами, запаленими сигаретами, у вигляді укусів і з використанням усіляких предметів як знаряддя бузвирства.

Фізичне насильство включає також залучення дитини до вживання наркотиків, алкоголю, пропонування їй отруйних засобів чи медичних препаратів, що викликають одурманення (наприклад, снодійних, не прописаних лікарем), а також спроби удушення чи втоплення дитини.

У деяких родинах як дисциплінарну міру використовують різні види фізичного покарання – від потиличників і ляпасів до побиття паском. Необхідно усвідомлювати, що фізичне насильство – це фізичний напад (катування), воно майже завжди супроводжується словесними образами і психічною травмою [3, с. 138].

– зневага інтересами і потребами дитини (нехтування) – відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, медичній допомозі з боку батьків чи осіб, що їх замінюють, у силу об'єктивних причин (бідність, психічні хвороби, недосвідченість) і без таких. Типовим прикладом зневажливого ставлення до дітей є залишення їх без догляду, що часто призводить до нещасних випадків, отруєнь та інших небезпечних для життя і здоров'я дитини наслідків.

Зазвичай, дитина-жертва страждає одночасно від декількох видів насильства. Так, інцест (сексуальне насильство) неминуче супроводжується руйнуванням сімейних стосунків та довіри в сім'ї, маніпулятивними стосунками, а часто й залякуванням з боку кривдника, що кваліфікується як психологічне насильство. Складовою частиною практично всіх видів насильства є фізичне (побиття) та емоційне (загрози вбити або покалічити).

Одним з проявів жорстокого поводження з дітьми є також відсутність у жінки любові до дитини, коли та ще перебуває в материнській утробі, тобто від небажаної вагітності. Будучи емоційно відкинутими ще до народження, такі діти народжуються раніше терміну в два рази частіше в порівнянні з дітьми від бажаної вагітності, вони частіше мають недостатню масу тіла, хворіють у перші місяці життя, гірше розвиваються [2, с. 20].

Проаналізуємо, чому відбувається домашнє насильство:

– По-перше, тому, що метою домашнього насильства завжди є встановлення контролю над жертвою, коли кривдник намагається бути єдиним «розпорядником» її життя. Підкоряючись, жертва стає безпорадною, не може правильно оцінювати ситуацію, більше навіть не намагається себе захистити. В такому стані постраждалі від домашнього насильства часто самі відмовляються від спроб їм допомогти.

– По-друге, тому, що в українському суспільстві «не прийнято» розповідати про такі речі. На жаль, ми стикаємося зі «змовою мовчання» та прихованим осудом потерпілих від насильства в сім'ї: наприклад, розумна жінка, маючи науковий ступінь і досягнувши успіху в службовій кар'єрі чи бізнесі, не може говорити про те, що її б'є чоловік, який сам обіймає керівну посаду. А мати не може визнати, що її рідний син знущується над нею: вона, мовляв, «сама винна» в тому, що не догодила, не так виховала, не зберегла сімейного вогнища. Така позиція хибна. Ніхто, ніколи і ні за яких обставин не має бути жертвою домашнього насильства, бо насильство – це злочин [3, с. 139].

У суспільстві утвердилися й багато інших стереотипів щодо насильства, які перешкоджають подоланню цього явища. Мабуть, найбільш згубно впливають на суспільну думку уявлення про те, що поодинокі випадки агресії не є насильством. Насправді, це не так. Прояви домашнього насильства мають циклічний характер: випадок насильства – примирення – заспокоєння – посилення напруги – і знову насильство (рис. 1).

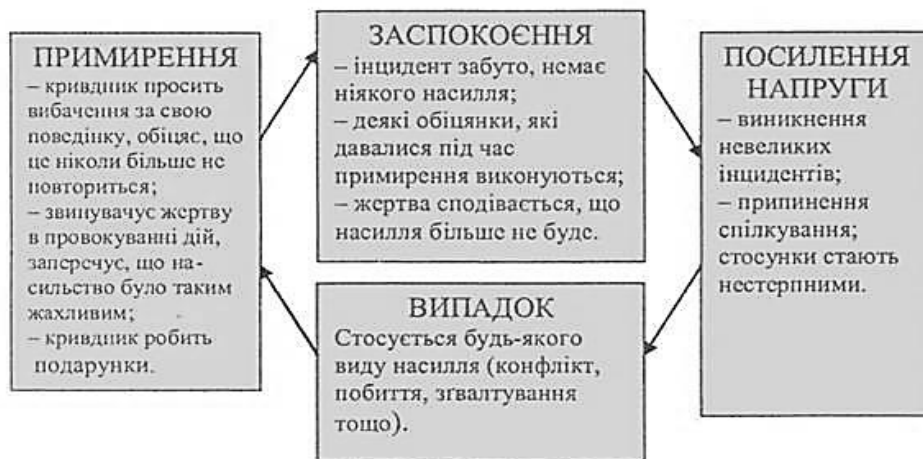

Рис 1. Прояви домашнього насильства

Кожного наступного разу цей цикл може скорочуватися в часі, а насильство – ставати більш інтенсивним та жорстоким [4, с. 6].

Найбільш гостро проблема насильства в сім'ї постає серед неповнолітніх громадян. Це пов'язано, здебільшого, з вразливістю та необізнаністю дітей. Вразливість дітей до насильства пояснюється їх фізичною, психічною та соціальною незрілістю, а також залежним (підлеглим) становищем по відношенню до дорослих, незалежно від того, чи це батьки, опікуни, вихователі або вчителі.

Ознаками насильства над дітьми можуть слугувати:

- замкнутість, уповільнене мовлення, нездатність вчитися;
- демонстрація повної відсутності страху;
- нерівноважена поведінка, тривожність;
- агресивність, схильність до насильства;
- надто висока зрілість та відповідальність;
- уникання однолітків, бажання гратися лише з маленькими дітьми;
- низька самооцінка;
- намагання справити враження людини, що живе в злиднях;
- демонстрація страху перед появою батьків;
- страх фізичного контакту, острах іти додому;
- депресія, спроби самогубства;
- уживання алкоголю або наркотиків;
- психосоматичні хвороби, на кшталт болю в животі (неврастенії);
- нав'язливі страхи (фобії);
- насильство по відношенню до свійських тварин, та взагалі до більш слабших істот;
- почуття провини за отримання фізичних ушкоджень.

Крім того, до різновидів психологічного насильства над дітьми, зокрема, належать:

1) використання «привілеїв» дорослих:

- поводження з дітьми як із рабами чи слугами;
- покарання, поводження як із підлеглими;
- поводження як із своєю власністю;
- відмова повідомляти про рішення, що стосуються відвідин та опікунства;

2) залякування:

- використання своїх переваг – росту, розмірів та сили;
- нав'ювання страху за допомогою розповідей, дій, поглядів;
- крики, жорстокість щодо інших істот;
- погрози покинути дитину, самогубства, заподіяння фізичної шкоди іншим людям, тваринам, рослинам тощо;
- погрози розлюбити дитину;
- загроза суворого покарання Богом, судом, міліцією, школою, спецшколою, притулком, родичами та психіатричною лікарнею;
- приниження, непослідовність;
- використання скарг для тиску на дитину;
- використання дітей у якості довірених осіб та у конфліктах між батьками;
- «торговельна» поведінка одного з батьків щодо любові до дитини [4, с. 74].

Люди часто не усвідомлюють, що насильство – це не лише побиття, а й постійне приниження, образи, лайки, тому і скривджені вважають, що така їхня доля – зазнавати насильства, і вони мусять це терпіти. За даними неурядових організацій, неповнолітні стають свідками кожного третього випадку насильства в сім'ї. Психологи стверджують, що діти, виховані в таких сім'ях, згодом самі виявляють більшу схильність ставати жертвами чи кривдниками, оскільки побачене та пережите глибоко впливає на їхнє психічне здоров'я та нормальний розвиток. Нерідко буває важко виявити, чи мало місце в ситуації насильства в сім'ї психологічне насильство, чи справа обмежувалася лише фізичним або економічним насильством.

Актуальним питанням завжди є і буде соціально-правовий захист дітей від жорстокого поводження та насильства, адже законодавство гарантує кожній особистості широкі права та свободи й захист від їх порушення. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» зорієнтований саме на попередження цього негативного явища на його початковій стадії, поки конфлікт між сторонами не призвів до неоправданих наслідків і передбачає і покарання осіб, які чинять насильство в сім'ї, і заходи щодо надання допомоги потерпілим [2, с. 19].

Таким чином, законодавство щодо попередження насильства в сім'ї наділяє нас досить широкими можливостями щодо звернення до вказаних органів та установ за допомогою у ситуації сімейного насильства, що тягне за собою вжиття певних заходів по його запобіганню. Тому створення індикаторів психологічного насильства в сім'ї щодо дітей і використання їх для загальної профілактики у індивідуально-виховній роботі працівників органів внутрішніх справ, працівників кримінально-виконавчої служби та соціальних робітників, є дуже важливим.

Виходячи із зазначеного вище, керуючись наказом Міністерства освіти і науки України «Про вжиття заходів щодо запобігання насильству над дітьми», та з метою підвищення поінформованості учнівської, студентської молоді щодо проблеми насильства та профілактики її проявів, головним критерієм ефективності соціально-профілактичної роботи є те, що на теренах нашої держави відбувається багато акцій на тему «Простір без насилля», мета яких є привернути увагу громадськості до такого негативного явища, як насильство в сім'ї, в школі, в побуті, за вчинення якого законом передбачено кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність.

Таким чином, проблема насильства є досить часто прихованою і для суспільства, і для тих, хто є жертвою такого насильства. І кожен з нас має сказати «Стоп насильству!» у власній родині. Для її розв'язання чимало зусиль докладають державні і недержавні установи, соціальні служби, громадські організації.

Перспективою та основними шляхами оптимізації процесу попередження і подолання насильства в сім'ї, на наш погляд, є посилення чинного законодавства, інтенсифікація і координація діяльності соціальних служб та правоохоронних органів, зміни суспільного ставлення до даної проблеми [6, с. 17]. Також необхідно проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед населення, популяризувати Міжнародну кампанію та акції проти насильства, «16 днів проти насилля!» тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, 28 червня 1996. – С. 2 – 5.
2. Дудяк Л. Насильство в сім'ї : соціально-педагогічний захист / Л. Дудяк // Соціальний педагог. Шкільний світ. – 2013. – № 4. – С. 19 – 25.
3. Максимова Н. Проблеми насилля в сім'ї : матеріали друкуються за навчально-методичним посібником «Соціально-психологічні проблеми насильства» / Н. Максимова, К. Мілютіна // Позакласний час. – 2011. – № 1. – С. 138 – 152.
4. Ролінський В. Соціально-педагогічні проблеми попередження та подолання насильства над підлітками / В. Ролінський // Рідна школа. – 2004. – № 9. – С. 5 – 9.
5. Сокирко О. Сімейне насильство щодо дітей : соціальні наслідки і шляхи їх попередження / О. Сокирко // Магістр. – Тернопіль, 2012. – Вип. 11. – С. 74 – 77.
6. Днісь Л. Теоретико-методичні засади подолання проблеми насильства в сім'ї / Л. Днісь // Магістр. – Тернопіль, 2010. – Вип. 11. – С. 14 – 17.